

Marija Atanasova Kajnarova: Obszcza bibliografija. Sofija: „Nauka i Izkustvo“ 1978, 165 s.

W ostatnich latach na rynku księgarskim pojawiło się wiele książek dotyczących problematyki bibliograficznej, ale znaczna ich część miała charakter informatorów i równocześnie podręczników¹. Jedną z takich pozycji jest publikacja M. A. Kajnarowej *Bibliografija ogólna* (Sofia 1978). Książka ta przeznaczona jest zarówno dla studentów bibliotekoznawstwa i informacji naukowej uniwersytetu sofijskiego, dla bibliografów praktyków, jak i wszystkich tych, którzy interesują się tą dyscypliną.

We wstępie autorka charakteryzuje pojęcie „bibliografii ogólnej” bardzo szeroko i to zarówno pod względem zakresu, zasięgów, jak i formy. Według autorki w zakres pojęcia „ogólna bibliografija” wchodzi wszystkie formy bibliograficzne, obejmujące całokształt dokumentalnej produkcji ze wszystkich dziedzin wiedzy (s. 5). Całość problematyki „ogólnej bibliografii” została ujęta według chronologii powstawania poszczególnych bibliografii, z historycznego punktu widzenia. Jak Kajnarowa zauważyła w zakończeniu wstępu, historia bibliografii (zwłaszcza współczesnej) powinna być rozpatrywana decentralistycznie (w myśl założeń National Information System) i centralistycznie zarazem (zgodnie z ideą Universal Bibliographic Control), gdyż oba te współzależne systemy gwarantują powodzenie w postaci Universal Availability of Publication.

Książka dzieli się na dwie główne części. Pierwsza dotyczy historycznego rozwoju oraz stanu współczesnego bibliografii w wybranych krajach świata: Bułgarii, ZSRR, NRD, RFN, Francji, Wielkiej Brytanii i USA. Poszczególne rozdziały uzupełnione są wykazami synchronicznymi wymienionych w tekście bibliografii. Wydaje się, że zabrakło w tym ujęciu bibliografii Włoch i Hiszpanii — państwa którego bibliografija narodowa z racji uwarunkowań politycznych i historycznych obejmuje rozległe terytoria Południowej i Środkowej Ameryki. Druga część zatytułowana „Ogólne bibliografie międzynarodowe” została podzielona przez autorkę na trzy rozdziały: a) ogólna bibliografija międzynarodowa (uniwersalna) produkcji dokumentalnej — począwszy od Gesnera, a na idei UBC skończywszy; b) ogólne bibliografie międzynarodowe różnych form piśmienniczych (obejmuje periodyki, wydawnictwa urzędowe, dysertacje i przekłady); c) wykaz ogólnych bibliografii bibliografii o zasięgu międzynarodowym (od Philippe Labbe do ukazania się *Bibliographische Berichte*). Całość opatrzona jest indeksem autorskim i wykazem wykorzystanej literatury (ok. 40 pozycji).

Krótki wstęp zaznajamia czytelnika z podstawowymi pojęciami i terminami bibliograficznymi, takimi jak: bibliografija, bibliografija narodowa (w ujęciu językowym, terytorialnym wraz z kwestią eksterioryków), bibliografija retrospektywna oraz bieżąca. Autorka nie przeprowadza dokładnej systematyki i dlatego w dalszym ciągu informatora spotyka się tylko powyższe terminy. Kończąc uwagi wstępne, autorka wysuwa tezę, która trafnie charakteryzuje odmiennosć dróg rozwojowych bibliografii na Zachodzie i w państwach demokracji ludowej (s. 14). Wskutek bowiem odmiennosć uwarunkowań kulturowych i politycznych wytworzyły się współcześnie dwa modele strukturalnego funkcjonowania bibliografii: zdecentralizowany i scentralizowany (przyjmując ten podział w dużym uproszczeniu). Ten pierwszy (występujący na Zachodzie) zakłada mnogość instytucji opracowujących poszczególne czony bibliografii narodowej (biblioteka narodowa, firmy wydawnicze, inne instytucje). Natomiast w krajach socjalistycznych tworzenie bibliografii narodowej koncentruje

się niemal wyłącznie w bibliotekach narodowych. Pomimo istnienia różnych rozwiązań, potrzeby szybkiej informacji preferować będą raczej model scentralizowany.

Po tym krótkim omówieniu treści można przejść do rozważań natury ogólniejszej. Już wstępna lektura książki nasuwa wniosek że autorka przedstawiła rozwój i stan dzisiejszy bibliografii w różnych krajach w sposób niejednorodny. Uwaga ogólna, która odnosi się do wszystkich ujęć, dotyczy faktu, że Kajnarowa powinna była przedstawić swoje wywody bardziej w oparciu o produkcję typograficzną rozpatrywanych okresów, gdyż, jak wiadomo, bibliografia jest tylko pochodną tego pierwotnego zjawiska.

Zadawalająco została przedstawiona historia rozwoju bibliografii w Bułgarii i Rosji (ZSRR) i to zarówno do 1945 roku, jak i później. Jednak w odniesieniu do bibliografii bułgarskiej można było wspomnieć o zasługach profesora uniwersytetu charkowskiego J. Sweznarskiego, który już w 1846 r. przedstawił krótki zarys rozwoju bibliografii bułgarskiej, i dopiero później przejść do omówienia zasług Iwana Szopowa. Interesująco natomiast została naszkicowana historia bibliografii rosyjskiej z uwagi na fakt, iż dotychczasowe opracowania były albo niekompletne², albo zbyt szczegółowe. Słuszność ma autorka (s. 32) twierdząc, że główna trudność w interpretacji bibliografii rosyjskiej tkwi w jej wielkiej niejednorodności, nierytmiczności rozwojowej i specyfice politycznej kraju. Z tego też powodu ciągłości rozwojowej należy szukać w licznych formach informatorów jak katalogi biblioteczne i księgarskie oraz bibliografiach sensu stricto, bardzo zróżnicowanych pod względem zakresu i zasięgu, nawzajem się zazębiając, dublując i uzupełniając. W oparciu o prace N. Zdobnowa³, M. Briskmana⁴ i A. Ejchengolca⁵ autorka poradziła sobie z tym problemem.

Nie można natomiast wyrazić pozytywnej opinii o sposobie ujęcia bibliografii pozostałych państw, a zwłaszcza Niemiec i Francji. Historia bibliografii w Niemczech ma wielkie tradycje i specyficzny swoisty ciąg rozwojowy od form bibliografii księgarskiej — Katalogów Willera poprzez komasacje Basségo, Drauda, Clessa i innych księgarzy, aby przejść w formę wykształconą równolegle występujących bibliografii Wilhelma Heinsiusa, Christiana Gottloba Kaysera, systemu bibliografii Hinrichsa i Schlagwort — katalogu Georga i Osta. Tymczasem temat ten o kapitalnym dla bibliografii w ogóle, został potraktowany niezwykle pobieżnie, marginalnie, a przecież ta wielopostaciowość bibliografii niemieckiej jest czynnikiem wyjaśniającym przyczyny powstania zdecentralizowanego modelu organizacji bibliografii na Zachodzie. Nawet tak nowoczesna i użyteczna forma bibliografii, jaką był Schlagwort-katalog Georga i Osta (1883—1912), nie została przez autorkę wspomniana.

Podobne zastrzeżenia można mieć wobec ujęcia rozwoju bibliografii we Francji, w którym to kraju jak słusznie podkreśliła autorka (s. 70) — motorem rozwoju bibliografii były cenzura, ruch wydawniczy i księgarski. Podłoża i naturalnej przyczyny rozwoju bibliografii należy jednak szukać w istocie Wielkiej Rewolucji Francuskiej i ruchu bibliofilskim⁶, dzięki któremu metoda opisu bibliograficznego osiągnęła wyjątkową precyzję i poziom naukowy. Właśnie bibliofilstwo, które wzięło swój początek z Francji, było obiektywną przyczyną sprawczą podjęcia się przez Joseph-Marie Querarda pracy nad *La France littéraire...*, która ukazała się w 12 tomach w Paryżu (1827—64). Podróże po Niemczech były przyczyną bezpośrednią podjęcia decyzji. Należało także choćby nadmienić że Francja była pierwszym krajem, który wprowadził ustawę o egzemplarzu obowiązkowym (za Françoiszka I w 1537 r.), w którym po raz pierwszy ukazała się bieżąca bibliografia narodowa (1811 r.) i w którym po raz pierwszy ukazał się periodyk naukowy z działem referującym nowości rynkowe (*Journal des sçavans*). Nie powinno zabraknąć tak pod-

stawowych wiadomości w publikacji mającej pełnić funkcję podręcznika dla studentów.

Równie zdawkowo potraktowana została historia bibliografii w Anglii i USA, a przecież i tam wytworzyły się cechy swoiste, charakterystyczne dla tych państw. I tak na terenie Stanów Zjednoczonych firmy Bowkera i Wilsona, a w Anglii Lova i Whitakera, były właściwymi stymulatorami rozwoju bibliografii, i to zarówno na polu teorii, jak i praktyki. Model zdecentralizowanej organizacji bibliografii wcześniej zapoczątkowany utrzymał się w Stanach po dziś dzień.

Aktualne i kompletne dane przedstawiła autorka w rozdziałach poświęconych bieżącej bibliografii narodowej wybranych krajów, których wykazy przedstawione są według form wydawniczych i piśmienniczych występowania dokumentów. Tylko dane dotyczące bibliografii RFN są nieaktualne. Kajnarowa wymieniła Reihe A, B, C, jako aktualnie obowiązujące, tymczasem już w 1972 dodatkiem do nich były Reihe T (Schallplatten), od 1975 Reihe N (Neurscheinungen-Sofortdienst), od 1976 Reihe M (Musiknoten) a najwcześniej, bo w 1971 ukazała się Reihe H (Hochschul-schriften).

Słusznym rozwiązaniem jest umieszczenie tablic porównawczych (s. 105—111), dzięki czemu czytelnik uzyskuje syntetyczny całokształt istniejących bibliografii. W przedstawionych tablicach zabrakło choćby wzmianki o postępach automatyzacji przygotowania bibliografii (np. oznaczenie bibliografii zautomatyzowanych gwiazdką) i choćby kilku zdań dotyczących problematyki Cataloging-in-Publication.

Także i w stosunku do drugiej części tego podręcznika-informatora możnaby zgłosić parę uwag. I tak Kajnarowa rozwój historyczny idei bibliografii uniwersalnej rozpoczyna od osoby C. Gesnera (s. 117). Jest to pogląd utarty, stereotypowy, gdyż w celu pełniejszego ukazania samej idei uniwersalizmu można było sięgnąć do omówienia Pinakes Aleksandryjskich. Taki zabieg byłby zgodny z ostatnimi ustaleniami na polu teorii bibliografii⁷, a także korespondowałby z podobnymi stwierdzeniami najnowszych aktualnie informatorów⁸. Pomimo że Pinakes były osadzone w innych realiach historycznych, zrealizowały ideę uniwersalnego rejestru w sposób jak najbardziej planowy i długofalowy, przypominają dzisiejsze założenia UBC.

Rozdział dotyczący najważniejszych bibliografii bibliografii zawiera szereg danych obecnie już przestarzałych i niepełnych. I tak na przykład należało przy bibliografii Th. Bestermana wymienić wyciągi z jego dzieła⁹ a zwłaszcza kontynuację A. Toomey¹⁰. A. J. Walford ma już nowe, uzupełnione wydanie¹¹, Totok/Weitzel obok nowego wydania niemieckiego (6-te) ma także włoskie, Schneider ma wydanie z 1969 itd.

Oceniając całość, trzeba stwierdzić, że zawiera wiele potrzebnego i przydatnego dla studenta materiału. Jednocześnie należy też podkreślić, że forma i sposób podawania informacji merytorycznych są tradycyjne i suche. Ostatnie publikacje W. A. Katza¹², H. Allischewskiego¹³ czy E. Bartscha¹⁴ wskazują, że nawet podręcznikowy sposób prezentacji materiału informacyjnego może być zrealizowany w nowoczesnej i bardziej komunikatywnej formie. Trzeba także uwzględnić fakt, że Bułgaria nie miała dotąd większej tradycji na polu tego rodzaju informatorów i trud Kajnarowej zasługuje na uwagę. Bardzo słaba szata graficzna, kiepski papier, mało zróżnicowany krój czcionki obniżają wartość estetyczną tego skądinąd pożytecznego dzieła.

Adam Nowak

¹ H. J. Koppitz: *Grundzüge der Bibliographie*. München 1977, F. Nestler: *Bibliographie*. Leipzig 1977; D. Simonescu: *Cours de théorie a bibliografie*. București 1976; L. Balsamo: *Introduzione alla bibliografia*. Parma 1978; K. Ruttkayová: *Vyvoj bi-*

biografie od staroveku po šučasné národné bibliografie. Bratislava 1977; E. Munch-Petersen: *Kilder til litteratursøgning: et annoteret udvalg af bibliografier og kataloger*. 2 rev. ud. København 1979.

² Przykładowo można wymienić: M. Coldin-Tax: *The Russian Bibliographical Society: 1889—1930*. *Libr. Quart.* T. 46: 1976 s. 1—17; taż: *Three Early Russian Bibliographers*. *Libr. Quart.* T. 44. 1974 s. 1—28. F. de Bonnières: *Histoire de la bibliographie russe des origines à 1917*. Paris 1978.

³ N. V. Zdobnov: *Istoria ruskoj bibliografii do načala XX veka*. Izd. 2e. Moskva 1951.

⁴ *Bibliografija*. Pod red. M. Briskmana i A. Ejchengol'ca. Moskva 1969.

⁵ *Obščaja bibliografija*. Pod red. A. Ejchengol'ca. Moskva 1957.

⁶ I. Gudovščikova, K. Ljutova. *Obščaja inostrannaja bibliografija*. Moskva 1978 s. 43—45.

⁷ E. Bartsch: *Die Bibliographie*. München 1979 s. 184—189.

⁸ R. Blum: *Kallimachos und die Literaturverzeichnung bei den Griechen*. *Archiv für Geschichte des Buchwesens*. T. 18: 1977 s. 1—360.

⁹ Th. Besterman: *Periodical publication*. T. 1—2 Totowa 1971; tenże: *Bibliography*. *Library science and reference books*. Totowa 1971.

¹⁰ A. Toomey: *A world bibliography of bibliographies*. 1964—1974. T. 1—2 Totowa 1977.

¹¹ A. Walford: *Guide to reference material*. 4 ed. London 1980 T. 1: *Science and Technology*.

¹² Rec. Adam Nowak *Prz. Bibl. R.* 49: 1981 s. 116—120.

¹³ H. Allischewski: *Bibliographienkunde*. Wiesbaden 1976.

¹⁴ Rec. Adam Nowak *Prz. Bibl. R.* 52: 1984 s. 74—78.

Brigitte Galsterer, Werner Grebe: Nucleus bibliographicus specialis Fachbibliographisches Grundwissen. Köln: Graven Verlag 1980, 110 s. Bibliographische Hefte 8

Ciekawą formą pomocy dydaktycznej dla studenta niemieckiego, a jednocześnie niejako uzupełnieniem informatorów, znanych i u nas w kraju, jak H.-J. Koppitz¹, Totoka/Weitzela², jest praca Brigitte Galsterer i Wenera Grebe, pracowników Bibliothekar-Lehrinstitut w Kolonii, *Nucleus bibliografii specjalnych*. Pożyteczna ta książka — wobec ubóstwa opracowań dotyczących dydaktyki bibliografii w Polsce, jak i ze względu na przejrzystość układu i fachowe przeprowadzoną selekcję materiału — zasługuje na choćby krótkie omówienie.

Jak utrzymują autorzy (s. 1), ich doświadczenie praktyczne, jak i wieloletnie obserwacje poczynione podczas procesu dydaktycznego zrodziły przeświadczenie o konieczności ułożenia informatora, który w formie najprostszej i najporeczniejszej dałby uczącemu się niezbędne podstawy wiedzy o bibliografii specjalnej (rozumianej jako wiedza o spisach). Taki podręcznik, będący jednocześnie podstawą do pozytywnego złożenia egzaminu bibliotekarskiego, mógłby być w każdym momencie uzupełniony i pogłębiony przez już istniejące pomoce, np. H. Allischewskiego³. Autorzy słusznie dowodzą, iż każdy, kto miał do czynienia z dydaktyką bibliografii, wie, że nadmiernie rozbudowane w treści i formie informatory są przydatne dla służb informacyjnych, ale jednocześnie mało komunikatywne i poręczne dla poznającego podstawy bibliografii. Z tego więc powodu autorzy postanowili skonstruować podręcznik oparty na bazie 75 wybranych, zdaniem autorów najistotniejszych bibliografii specjalnych, przy wyraźnej preferencji niemieckojęzycznych, omówionych